

Sociologia proastei guvernări în România interbelică

Cuvânt-înainte de
Ioan-Aurel Pop

Cuvânt-înapoi de
Hans-Christian Maner

Cuprins

Lista abrevierilor	7
Lista tabelor	9
Lista ilustrațiilor	11
Cuvânt-înainte de Ioan-Aurel Pop	13
CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE	21
CADRUL TEORETIC	54
Interdependența dintre sociologie și politică în perioada interbelică	54
Interdependența dintre sociologie și politică în abordarea lui Dimitrie Gusti	58
Interdependența dintre sociologie și politică în abordarea lui Anton Golopenția	59
Compromisurile politice și adaptabilitatea ideologică a membrilor Școlii Sociologice de la București	62
Studiu de caz: compromisurile politice ale profesorului Gusti	71
Studiu de caz: adaptabilitatea ideologică a profesorului Gusti	76
CADRUL METODOLOGIC	86
Școala Sociologică de la București: comuniunea monografică	86
Școala Sociologică de la București: metodologia monografică	89
Școala Sociologică de la București: manifestările politico-administrative	94
Școala Sociologică de la București: comunitățile cercetate monografic	98
Școala Sociologică de la București: structura organizațională	100
Școala Sociologică de la București: publicațiile monografice	108
Școala Sociologică de la București: limitele metodologice	110
CADRUL ISTORIC	126
Disfuncționalitățile și vulnerabilitățile democrației interbelice (1918-1938)	126
<i>Războiul intern</i> continuu și recurgerea la violența politică extremă	129
Guvernarea prin măsuri excepționale și sub starea de necesitate	138
Implicarea politică a armatei și a serviciilor secrete	146

Respect pentru oameni și cărți	
Antagonismul dintre statul devenit modern și societatea rămasă tradițională	152
Corupția politică și demagogia electorală.	155
Instabilitatea parlamentară și guvernamentală	168
Instabilitatea funcției publice și ineficiența administrativă	170
Șomajul universitar și frustrarea intelectuală într-o societate preponderent analfabetă.	189
Eșecul economic și frustrarea materială într-o societate preponderent agrară.	199
Abolirea democrației și începutul dictaturilor (1938)	207
Prăbușirea statului și dezmembrarea teritorială (1940)	230
MANIFESTĂRILE POLITICE.	263
MANIFESTĂRILE ADMINISTRATIVE	312
Administrația tradițională versus administrația modernă	312
Administrația tradițională moldovenească, muntenească, transilvăneană și aromânească	324
Moldova: administrația tradițională vrânceană versus administrația modernă românească	329
Muntenia: administrația tradițională argeșeană versus administrația modernă românească	336
Transilvania: administrația tradițională făgărășeană și năsăudeană versus administrația modernă românească	339
Peninsula Balcanică: administrația tradițională aromânească din cadrul Imperiului Otoman versus administrația modernă din cadrul statelor naționale succesoare Imperiului Otoman	343
Administrația modernă românească	346
Administrația imperială versus administrația națională	353
Basarabia: administrația rusească versus administrația românească.	374
Transilvania, Banat și Bucovina: administrația austro-ungară versus administrația românească.	386
Transnistria: administrația sovietică versus administrația românească.	412
MANIFESTĂRILE JURIDICE	468
Obiceiul pământului versus dreptul modern	468
CONSIDERAȚII FINALE	481
Note	489
Bibliografie	678
Cuvânt-înapi de Hans-Christian Maner	723

CADRUL TEORETIC

Interdependența dintre sociologie și politică în perioada interbelică

Într-un *Dialog neterminat* purtat cu Zoltán Rostás, sociologul Ioan Mihăilescu, fostul rector al Universității din București (1996-2005), remarcă apropierea de politică a sociologiei europene, prin comparație cu sociologia americană, considerată mult mai pragmatică. Desigur că observația făcută în cazul sociologiei europene vizează și cazul românesc. Totodată profesorul Mihăilescu nu uită să atragă atenția asupra efectelor potențial negative reprezentate de apropierea prea strânsă dintre sociologie și politică, pe care o compară cu *tentația unui fluture atras de lumină*. Dacă „te apropii foarte mult, îți arzi aripile“ (Mihăilescu și Rostás, 2007, 32). În perioadele istorice analizate comparativ de Ioan Mihăilescu și Zoltán Rostás (2007, 53), sociologia a fost folosită pentru legitimarea deținătorilor vremelnici ai puterii politice și a regimurilor lor.

O asemenea apropiere dintre sociologie și politică a existat între Școala Sociologică de la București și regimul politic al regelui Carol II-lea⁶⁰. Întreaga structură organizațională dezvoltată în perioada interbelică de către academicianul Gusti a fost finanțată de la bugetul de stat al României și prin lista civilă a Casei Regale. Capacitatea profesorului Gusti de a susține activitatea de cercetare sociologică prin accesarea resurselor publice – mai cu seamă prin intermediul Fundației Culturale Regale *Principele Carol* (patronată de regele Carol al II-lea) – a crescut în anii 1930. Cu certitudine, monografiștii gustieni au făcut, în perioada interbelică, nu doar cercetare sociologică – în dorința sinceră de a cunoaște și ridica din mizerie materială și culturală satul românesc abandonat și căzut în uitare –, ci și inginerie socială și propagandă politică în favoarea regimului carlist, care avea să devină unul de autoritate

monarhică, începând cu 10 februarie 1938 (Mihăilescu și Rostás, 2007, 35). Are dreptate Dumitru Sandu când precizează că este suficient să parcurgi câteva pagini din *Curierul Echipelor Studentești* sau din *Curierul Serviciului Social* pentru a percepe cu ușurință încărcătura ideologică evident pro-carlistă a mișcării gustiene (Sandu, 2012a). Pretutindeni regele Carol al II-lea apare ca „mare inițiator“ al proiectelor de dezvoltare comunitară puse în executare de Școala Gusti (Sandu, 2012a).

Pornind de la studiile profesorului Zoltán Rostás, Antonio Momoc (2012, 11) observă și el, în mod inevitabil, că în perioada interbelică Dimitrie Gusti nu a dezvoltat o sociologie românească independentă de puterea politică. Analizând dimensiunea politică a Școlii Sociologice de la București, studiul *Capcanele politice ale sociologiei interbelice: școala gustiană între carlism și legionarism* inventariază opțiunile ideologice individuale sau de grup, orientările și reorientările, opiniile politice și comportamentele partinice ale monografiștilor gustieni și investighează relația de colaborare, sau mai curând de subordonare dintre omul de știință și omul politic (Momoc, 2012, 8 și 355). Pentru cele mai multe dintre cazurile cercetate de Antonio Momoc, se poate face precizarea că nu este vorba numai despre o simplă colaborare dintre sociologie și politică. Din postura de director general al Fundației Culturale Regale *Principele Carol* (1933-1938)⁶¹ și de președinte cu rang de ministru de stat al Serviciului Social (1938-1939), fondatorul sociologiei românești va angaja organizațiile gustiene în serviciul monarhiei sociale a regelui Carol al II-lea și va sprijini „propaganda culturală național-regală“ dezvoltată de regimul acestuia (Momoc, 2012, 17).

Cu toate acestea, trebuie făcută precizarea că Școala Monografică și-a asumat, în mod conștient, relația de colaborare dintre sociologie și politică⁶². Atâta vreme cât nevoia de modernizare a statului a fost considerată o prioritate, cercetarea monografică – care prinsese, de curând, rădăcini pe pământ românesc – răspundea unei așteptări legitime a societății interbelice. Mai cu seamă că ambele entități implicate în acest schimb aveau ceva semnificativ de câștigat: statul – expertiză de specialitate, iar sociologia – susținere politică și finanțare. În această cheie trebuie interpretată protecția de care Școala Sociologică de la București s-a bucurat din partea statului român în perioada interbelică. În același fel trebuie privită și atitudinea paternalistă a regelui Carol al II-lea față de mișcarea monografică inițiată de Dimitrie Gusti (Rostás, 2005, 57-58). Ceea ce în lumea științifică occidentală putea fi considerată o subordonare a omului de știință socială față de puterea publică, în România interbelică, de pe urma relației

de dependență dintre sociologie și politică, a rezultat un schimb reciproc avantajos, din care în primul rând sociologia a avut enorm de câștigat (putându-se structura și finanța ca disciplină științifică). Fondatorul Școlii Sociologice de la București a avut abilitatea excepțională de a atrage resursele financiare ale statului pentru proiectul său de cercetare socială și de reformare culturală a societății românești, care s-a suprapus, în perioada interbelică, peste interesul politic al statului de a consolida România Mare. Numai că, pentru a consolida o țară, trebuie mai întâi să o cunoști. Astfel, sociologia monografică a fost ramura științifică națională care a răspuns unui asemenea deziderat. Iar Dimitrie Gusti a fost omul compromisului rezonabil, care a intermediat, aproape perfect, relația complexă dintre monografie și puterea publică (în sensul că cercetarea sociologică trebuia să devină utilă decidentului politic, pentru a putea fundamenta acte normative și politici publice adecvate situației de fapt). Dimitrie Gusti a avut capacitatea managerială, concepția teoretică, resursele umane de înaltă calitate (recrutate dintre studenții săi), precum și abilitatea de a-l cointeresa sau convinge pe regele Carol al II-lea de avantajele multiple și reciproce ale proiectului său. În această cheie trebuie înțeleasă relația de apropiere dintre Școala Monografică și puterea politică.

Este adevărat, așadar, că Școala Gusti a făcut propagandă politică, în favoarea regimului regelui Carol al II-lea, inclusiv după instaurarea autoritarismului monarhic la 10 februarie 1938 (a se vedea *Ilustrația 1*). Tot atât de adevărat este însă și faptul că monografiștii s-au folosit de rege și de aparatul de stat al României Mari pentru a face reformă socială și pentru a înființa prima școală românească de sociologie. Desigur că Școala Gusti și mai ales fondatorul acesteia au trebuit să plătească un tribut politic regelui pentru susținerea materială de care au beneficiat (a se vedea *Ilustrația 1*). Se pare că un asemenea compromis a meritat. Căci, dacă România poate invoca în clipa de față o tradiție sociologică în cercetarea științifică de teren, este meritul academicianului Gusti și al mișcării sale monografice. O asemenea opinie este împărtășită și de profesorul Dumitru Sandu, care apreciază că Școala Gusti-Stahl – după cum o denumeste (Sandu, 1993, 7), pornind de la convingerea, exprimată și de Anton Golopenția (2012c, 352), că Henri H. Stahl „e cel mai autentic monografist” – are meritul de a fi pus „bazele unei sociologii întemeiate pe fapte și metodă” (Sandu, 2012b, 11).

Aceste câteva aspecte introductive, privitoare la buna colaborare dintre sociologia monografică românească și puterea politică, din perioada

interbelică, fiind subliniate, vom expune în continuare principalele două abordări teoretice exprimate în cadrul Școlii Sociologice de la București de către Dimitrie Gusti și Anton Golopenția referitoare la relația dintre sociologie și puterea politică⁶³.

Ilustrația 1: Adeziunile politice, din 1939, la Frontul Renașterii Naționale, ale funcționarilor din cadrul Fundației Culturale Regale Principele Carol și Serviciului Social⁶⁴

Adeziunile funcționarilor Centralei Fundației Culturale Regale „Principele Carol” și Serviciului Social

20
Domnule Președinte,
Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că toți funcționarii Centralei Fundației Culturale Regale „Principele Carol” și Serviciului Social specificați în alăturatul tablou, aderă la „Frontul Renașterii Naționale”.

Socotim cu toții ca o îndatorire această adeziune, înțelegând ca și pe această cale să ne punem în slujba gândurilor și inițiativelor M. S. Regelui Carol al II-lea, așa cum o facem de cinci ani și în cadrul Fundației și a Serviciului Social.

Primiți vă rugăm, domnule președinte, încredințarea distinselor considerațiuni ce vă păstrăm.

Președintele Serviciului Social,

Ministru (ss) D. GUSTI
Secretar general, (ss) Oct. Neamtu

Em. Bucuța, director, A. P. Culea, director, A. Scărlătescu, director, H. H. Stahl, director, D. Ciurezu, director, dr. F. E. Popu, director Al. Lascarov-Moldoveanu, inspector general, Anton Golopenția, director, C. N. Ifrim, inspector general, Val. Măgureanu, inspector, St. Iacobescu, profesor, Pr. Gr. N. Popescu, inspector, Victor Ion Popa, inspector, A. Marinescu-Nour, inspector, N. N. Popescu, inspector, Gh. Macarie, inspector, Anton Cosbuc, inspector, G. Petrescu, contabil, S. Berbeniță, inspector, D. Dogaru, funcționar, D. Imbrescu, funcționar, Fl. Florescu, funcționar, A. Cazan, funcționar, Oct. Gurgea, funcționar, Ion Ionescu, funcționar, Aurel Boia, funcționar, Aurel Boia, funcționar, A. Bărcănesu, funcționar, preot C. Buracu, inspector, dr. Gr. Tăbăcaru, inspector, Ștefiu Teodosiu, inspector general, Atanasie Necula, inspector, Dumitru Iov, inspector, Tiberiu Ionescu, medic primar, Aurel Muțiu, medic veterinar, Traian Herseni, director, asistent universitar, E. Ionescu-Darzeu, director, Christina Galitz, directoare, Florian Bucă, arhitect, Ion Diaconescu, avocat, Paul Ghilipa, avocat, Elena Enulescu, funcționară, Jeana Bădulescu, funcționară, Gheorghe Tuduri, avocat, I. Hulita, funcționar, Natalia Munteanu, funcționară, Elena Foc-

șă, funcționară, Eufrosina Iacobescu, funcționară, Roman Boca, funcționar, C. D. Pantazescu, secretar de redacție, Maria Tudorici, funcționară, Zina Imbrescu, funcționară, Ana Tănăsescu, funcționară, Florin D. Adam, funcționar, Corneliu Stănescu, inginer agronom, Vasile Damian, funcționar, Teodorescu-Borca, funcționar, Vasile Dobrescu funcționar, Gh. Focșă, inspector, Melania Filimon, profesoară, Sevasta Oprea, funcționară, Stelian Dode, fotograf, Ilarie Mohor, funcționar, Aurelia Marinescu, maestră, Alex. Anghel, maestră, Vințilă Mihail, funcționar, Ștefan Vasile, grădinar, I. Rogneanu, magazioner, Ion Pomană, locuitor muzeu, Maria Pomană, locuitor muzeu, Leontin Pop, locuitor muzeu, Ioana Pop, locuitor muzeu, Sebastian Secară, locuitor muzeu, Vera Secară, locuitor muzeu, Gheorghe Bratu, locuitor muzeu, Ecaterina Bratu, locuitor muzeu, Ioana St. Vasile, locuitor muzeu, dr. Jacob Mihăilă, director, dr. Raul Călinescu, docent universitar, Gh. Serafim, funcționar, Constantin Gib, funcționar, Mirocea Vrâncănu, funcționar, George Tăslăoanu, funcționar, Seb. Voicescu, funcționar, inginer Al. Russu, funcționar, Natalia Vergati, funcționar, Maria Niculescu, funcționar, Corina Bărbat, funcționară, Nimfodora Tăbăcaru, funcționară, Paula Hersenie, funcționară, Ileana Leu, funcționară, uFlga Bojenescu, funcționar, Al. Alexandrescu, funcționar, Ștefania Cristescu, funcționară, Lena Constante, funcționară, Viorica Ghindar, funcționară, Lili Pășcu, funcționară, Ion Grecu, sofer, Vasile Heleres, om de serviciu, Gh. Stăncu, om de serviciu, Ion Moldovanu, om de serviciu, Vasile Ilea, om de serviciu, Nicolae Munteanu, om de serviciu, Gh. Dobrotă, om de serviciu, M. Cusmulescu, om de serviciu, Vasile Dulgher, om de serviciu, Gh. Miron, om de serviciu, Paraschiva Damian, om de serviciu, Gh. Foltea, sergent, Marin Stăncuț, sergent Tudor Posmăntir.

Interdependența dintre sociologie și politică în abordarea lui Dimitrie Gusti

În prefața primei ediții din *Sociologia Militans*, profesorul Gusti definește relația de armonioasă colaborare dintre cercetarea monografică (*sociologia cogitans*) și acțiunea politică (*sociologia militans*) și remarcă cu îndreptățire faptul că fără o riguroasă fundamentare științifică de factură sociologică nu putea fi adoptată sau concepută o decizie politică rațională. Pentru Școala Sociologică de la București, cercetarea monografică trebuie să fundamenteze intenția politică a statului de a realiza valori sociale și culturale. Întemeiată pe cunoașterea dobândită în urma cercetărilor științifice de teren, sociologia monografică – denumită *știința națiunii românești* – trebuie să contribuie la prefacerea realității sociale interbelice și la formarea conștiinței de sine a națiunii române. Pe scurt, cercetarea monografică avea, pentru Școala de la București, o dublă utilitate: sociologică și politică, deopotrivă (BAR, ADG, m. VI, v. 54, f.d. 18-19; Gusti, 1910, 16-17; *Idem*, 1934a, III, VI-VIII, 10-12 și 94-95; *Idem*, 1934b, 488; *Idem*, 1936a, 5; *Idem*, 1936b, 3-4; *Idem*, 1939b, 130-131; *Idem*, 1939c, 157; *Idem*, 1969, 39; Vulcănescu, 1936, 1233).

În *Sociologia monografică, știință a realității sociale*, Dimitrie Gusti definește misiunea politică a sociologiei românești. Prin cercetarea monografică a satelor, omul de știință socială trebuie să pună la dispoziția decidentului politic materialul de informare și documentare necesar pentru buna administrare a spațiului social românesc. Pornind de la premisa rațională potrivit căreia, în Epoca Modernă, nu se poate conduce statul fără o temeinică cunoaștere și prealabilă înțelegere a societății românești, academicianul Gusti apreciază că monografia sociologică pune, în mod concret și obiectiv, politica în acord cu realitatea socială. Numai că sociologia monografică are adesea inclusiv o politică proprie. Omul de știință, prin realizarea unui contact personal cu realitatea socială, ajunge să descopere și să înțeleagă tendințele de evoluție și idealul către care se îndreaptă societatea. Mai apoi, elaborează mijloacele adecvate din punct de vedere politic pentru realizarea schimbărilor sociale considerate necesare. Astfel, sociologul – *luat de torentul vieții* – devine om de acțiune politică, întrucât dorește să contribuie nemijlocit la corectarea aspectelor disfuncționale din societate (Gusti, 1934a, 85-86). Dimitrie Gusti justifică implicarea politică a sociologilor, precum și

necesitatea de a pune știința socială românească în serviciul puterii politice, prin invocarea unui grad avansat de incompetență administrativă din partea oamenilor politici români din perioada interbelică. În percepția fondatorului sociologiei românești,

pătura conducătoare românească, cu puține excepții, de cele mai multe ori este condusă de rutină, – fără idei și fără informații –, în cazuri mai favorabile de empirism, – adică de informații nesistematice [...] – și în cazul cel mai bun, de utopism sentimental, adică de idei împrumutate din simpatie, fără informații serioase (Gusti, 1934a, 19).

În condițiile în care – către sfârșitul anilor 1930 – scena politică internațională începe să se precipite și o nouă conflagrație mondială părea că urmează să pună stăpânire peste Europa, academicianul Gusti (1938a, 1) apreciază că organizarea internă a unei națiuni nu mai putea fi lăsată pe seama evoluției organice. Asemenea împrejurări excepționale impuneau o dinamizare a politicii interne și externe, într-un moment în care, pretutindeni în Europa, activitatea de conducere a națiunilor părea să fie mult amplificată prin științele sociale care au ajuns să fie de primă necesitate de abia atunci când realitatea socială părea să intre într-o totală prefacere, ca urmare a izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial. Într-o asemenea conjunctură excepțională, devine absolut necesară angrenarea în actul de decizie politică strategică a zeci de institute de cercetare și officii de studiu, care trebuie să poată arăta guvernanților potențialul statelor străine și nevoile urgente de care trebuie să se țină seama în actul de administrare internă a unei națiuni și de orientare inspirată a politicii sale externe. Astfel,

celor ce au în viața națiunii funcțiunea de a face știință socială le revine o întreită misiune: să înlesnească, prin cercetări, guvernarea națiunii; să ajute prin publicații formarea conștiinței de sine a națiunii, în sfârșit, să crească tineri capabili să continue opera de cercetare a realității naționale (Gusti, 1938a, 1).

Interdependența dintre sociologie și politică în abordarea lui Anton Golopenția

Într-o scrisoare expediată, la 26 august 1936, Ștefaniei Cristescu, Anton Golopenția (2002a, LXXIII) expune, pentru prima dată, preocuparea sa fundamentală pentru lămurirea raportului dintre sociologie și

politică. Cercetarea monografică trebuia să reprezinte un riguros instrument științific prin care să fie asigurată activitatea de informare a conducerii politice a statului asupra realității socio-economice românești. Și tot pentru prima dată enunță posibilitatea – care avea să fie transpusă în realitate cu ocazia campaniei de *Identificare a Românilor de la Est de Bug* (desfășurată în perioada 1941-1944) – ca, prin cercetarea sociologică, să fie relevate reprezentările politice pe care populația le avea cu privire la actul de guvernare asupra societății sau în ceea ce privește funcționarea administrativă a statului.

O atare concepție a fost dezvoltată de Anton Golopenția în cadrul tezei sale de doctorat – intitulată *Die Information der Staatsführung und die überlieferte Soziologie*, în traducere *Informarea conducerii statului și sociologia tradițională* –, susținută, în Germania, la 27 noiembrie 1936, în cadrul Facultății de Filosofie a Universității din Leipzig⁶⁵. Cu această ocazie, Anton Golopenția (2002a, 7 și 596) fundamentează teoretic convingerea, formulată anterior și de profesorul Gusti, potrivit căreia sarcina primordială asumată de științele sociale – aflate oricum într-o relație de interdependență față de conducerea politică a statului – trebuie să fie consolidarea propriei națiuni. Denumită *știință informațională a realității politice*, sociologia poate contribui, în mod decisiv, la eficientizarea și îmbunătățirea performanței guvernamentale și administrative a instituțiilor publice, prin actul de informare competentă și permanentă a conducerii statului, cu privire la evoluția propriei națiuni și a altor popoare, astfel încât măsurile adoptate să fie în concordanță cu realitatea socială (Golopenția, 2002a, 24-25). Așadar, sociologia trebuia să fie prospectivă și să poată face prognoze⁶⁶. Pentru ducerea la îndeplinire a acestor sarcini de informare a statului, Anton Golopenția (2002a, 29-30) considera că este necesară o mai bună și eficientă coordonare, printr-o structură administrativă unitară, a unei multitudini de organizații care funcționau disparat, precum comisiile tehnice, echipele de studiu, oficiile statistice, departamentele de cercetare sau serviciile de raportare⁶⁷.

O atenție deosebită este acordată modului în care cercetările din științele sociale pot contribui la fundamentarea deciziilor de politică externă. Într-un studiu privitor la *Contribuția științelor sociale la conducerea politicii externe*, publicat în *Sociologie Românească*, în mai-iunie 1936, Anton Golopenția (2002b, 527-529) opinează că rezultatele cercetărilor sociologice pot completa informațiile cuprinse în rapoartele

diplomatice sau în articolele de presă cu privire la situația conaționalilor stabiliți în afara granițelor țării, precum și în ceea ce privește statele vecine sau marile puteri. Această concepție teoretică dezvoltată de Golopenția cu privire la relația dintre științele sociale și politica internă sau externă este sintetizată și într-un articol („*Reflecțiile și îndoielile*” cu privire la știința națiunii românești), publicat în revista *Sociologie Românească* (mai-iunie 1937), ca reacție la contestarea metodei monografice gustiene, făcută în *Însemnări sociologice* (aprilie 1937) de către Dumitru Cristian Amzăr⁶⁸ (2013, 194-208) (sub titlul „*Știința Națiunii. Reflecții și îndoieli asupra noilor inițiative ale Profesorului D. Gusti*”). În apărarea academicianului Gusti și întru susținerea concepției sale teoretice, expusă anterior, Anton Golopenția întărește faptul că

rostul științelor sociale, al științelor care privesc obștiile în care trăiește omul, e să-i ajute pe conducătorii acestor obștii. Rostul științelor sociale îmi pare a fi deci [...] întâi de toate să ușureze conducerea Statului neamului propriu, printr-o informare săvârșită de specialiști, a conducătorilor politici. Științele sociale își împlinesc dar funcțiunea, lămurind prin cercetări concrete situația prezentă și tendințele de evoluție ale națiunii, atât în de ea, cât și în raport cu națiunile dușmane și prietene (Golopenția, 2002a, 80).

Pentru ultima dată, Anton Golopenția abordează problema raportului dintre sociologie și politică, în volumul *Îndrumări pentru monografiile sociologice*, publicat sub direcția științifică a profesorului Gusti și conducerea tehnică a lui Traian Herseni, la 1940, de către Biroul Cercetărilor Sociologice din Institutul de Științe Sociale al României⁶⁹. Golopenția consideră că menirea principală a cercetărilor monografice este aceea de a documenta deciziile politice pe care intenționează să le adopte persoanele cu funcții de conducere în stat. Ca atare, efortul de a cunoaște și de a cerceta monografic, într-o manieră științifică, realitatea socială trebuie întreprins pentru folosul propriilor instituții de stat⁷⁰. În mod concret, monografiile sociologice care studiază situația demografică, economică, socială, culturală sau politico-administrativă a unităților sociale constituie o contribuție semnificativă a cercetătorilor din științele sociale la actul de conducere politică a propriilor țări. Printre instrumentele de lucru care caracterizează sistemul administrativ modern, Anton Golopenția amintește recurgerea la specialiști în științele sociale (pentru a cerceta

realitatea existentă), întocmirea de planuri multianuale care să orienteze, pe termen lung, dezvoltarea economică și acțiunea politică, înființarea de oficii de studii, de institute și comisii de cercetare, în cadrul sau pe lângă anumite instituții publice de stat, pentru a oferi suportul tehnic și științific necesar actului de guvernare (Golopenția, 1940, 365-367). Pe baza acestor instrumente, către sfârșitul anului 1939, în lumina evoluției internaționale, care părea să confirme tendința de reorganizare a societăților, după modelul statelor totalitare europene (Germania nazistă, Italia fascistă, Rusia sovietică), Anton Golopenția (2012c, 447-449) întocmește *planul național de organizare a României*. Începutul celui de-al Doilea Război Mondial pune, însă, capăt tuturor inițiativelor și preocupărilor gustiene de reorganizare a societății românești și de eficientizare a funcționării statului. În concluzie, la întrebarea *Pentru cine lucrăm?* – care constituie totodată titlul unui articol publicat, la 25 iunie 1939, în *Curierul Serviciului Social* – răspunsul oferit de Anton Golopenția nu poate fi decât acela că

avem o misiune de stat, suntem avangarda care lucrează cu metodele cele mai moderne ale tehnicii administrative, lucrăm pentru întărirea statului românesc (Golopenția, 2002a, 172).

Compromisurile politice și adaptabilitatea ideologică a membrilor Școlii Sociologice de la București

Dimitrie Gusti și Anton Golopenția au justificat, din punct de vedere teoretic – după cum am putut constata –, interdependența dintre sociologie și politică. Așadar, implicarea politică a monografiștilor gustieni nu a fost una întâmplătoare sau accidentală. Orientarea și reorientarea politică a sociologilor din cadrul Școlii de la București au beneficiat de o puternică susținere teoretică și au fost acceptate de elita intelectuală românească. Îndepărtarea conștientă a omului de știință socială de la principiul neutralității axiologice⁷¹ nu poate și nu trebuie să fie tratată altfel decât prin acceptarea și înțelegerea unui curent european de gândire care a traversat granițele României Mari și care considera legitimă – ba chiar o datorie de onoare – implicarea politică a *boierilor minții*. Asemenea

confraților lor europeni, intelectualii publici din România interbelică au respectat cu entuziasm înregimentarea și partizanatul politic. Către sfârșitul anilor 1930, s-au lăsat prinși în „mrejele” fascinației totalitare, transformându-se în obedienți funcționari ai puterii (Șandru, 2012, 9 și 17). Poate că, în unele cazuri, fără să fie conștienți, intelectualii români – între aceștia și sociologii – au căzut într-o *capcană a istoriei* (Boia, 2011a) sau într-o *capcană politică* (Momoc, 2012), acceptând să motiveze, în mod iresponsabil, atitudini ideologice, comportamente politice și decizii guvernamentale, inclusiv de natură autoritară, dictatorială și totalitară (Șandru, 2012, 17). După cum se va putea observa și din documentarea făcută de Zoltán Rostás (2000 și 2003), Antonio Momoc (2012), Lucian Boia (2011a) și Cristian Vasile (2017), pe marginea opțiunilor politico-ideologice ale monografiștilor gustieni, profilul caracterial al intelectualului român rămâne dominat de o capacitate formidabilă de *convertire și reconvertire* politică. Adaptabilitatea elitelor față de toate regimurile nedemocratice pe care le-a traversat România, în perioada interbelică și postbelică, a fost, cu adevărat, remarcabilă⁷² (Schmitt, 2018, 32). Peste această *mentalitate tranzacțională*⁷³, cum o numește academicianul Răzvan Theodoreescu, se adaugă și o uimitoare capacitate a elitelor intelectuale de a (se) justifica (pentru) toate orientările și reorientările politice. Potrivit profesorului Lucian Boia (2011a, 342),

intelectualul nu gândește – „în medie” – mai corect decât ceilalți muritori; nu se orientează mai bine în mersul evenimentelor doar fiindcă este intelectual. Se întâmplă, dimpotrivă, să gândească în dezacord cu evoluțiile reale și cu bunul-simț comun, fiind mai înclinat spre judecăți abstracte, generatoare de atitudini excesive și de plâsmuirii utopice. Am zice că intelectualul, mai ales el, ar trebui să fie un om liber. Nu înseamnă că și este. E supus, ca oricine, conjuncturilor istorice și presiunilor ideologice. Într-un fel sau altul, cariera lui e dependentă de Putere (cu atât mai mult într-un regim autoritar și, fără doar și poate, într-unul totalitar). Nu puțini intelectuali au de altfel fascinația Puterii; se simt ei înșiși mai puternici, adăpostiți la umbra ei (Boia, 2011a, 342).

Relația obișnuită (pentru perioada cuprinsă între cele două conflagrații mondiale) de apropiere dintre intelectualitatea românească și puterea politică a devenit una de dependență nemijlocită în cazul regimurilor autoritare, dictatoriale și totalitare (care au început să fie experimentate